

АРХЕАЛАГІЧНАЕ ВЫВУЧЭННЕ
ПАХАВАЛЬНЫХ ПОМНІКАЎ
XIV–XVIII СТАГОДДЗЯЎ КАЛЯ ВЁСАК
ІВЕСЬ, ДОЎГАЕ, БІРУЛІ, КЛЕШЧЫНО,
ЖАРНАСЕКАВА, ДУБРАЎКА ВІЦЕБСКАЙ
ВОБЛАСЦІ ў 2010–2014 ГАДАХ

ВІКТАР ЧАРАЎКО

Анотацыя: Аўтарам разглядаюцца вынікі археалагічных даследаванняў пахавальных помнікаў Беларускага Падзвіння XIV–XVIII стагоддзяў. Артыкул утрымлівае апісанне і аналіз археалагічных раскопак грунтовых пахаванняў каля вёсак Доўгае, Івесь, Бірулі, Клешчыно, Жарнасекава, Дубраўка Віцебскай вобласці ў 2010–2014 гадах.

Ключавыя словы: Беларускае Падзвінне, пахавальныя помнікі XIV–XVIII стагоддзяў.

ARCHAEOLOGICAL STUDY OF THE FOURTEENTH–
EIGHTEENTH CENTURIES' FUNERAL MONUMENTS
NEAR DOŬHAJE, IVIEŚ, BIRULI, KLIEŠČYNO,
ŹARNASIEKAVA, DUBRAŬKA VILLAGES
OF VICIEBSK REGION IN 2010–2014

Abstract: The author considers the results of the archaeological study of the fourteenth–eighteenth centuries' funeral monuments in Belarusian Dzvinia region. The text analyses the archaeological excavations at the burial sites near Doŭhaje, Ivieś, Biruli, Klieščyno, Źarnasiekava, Dubraŭka villages of Viciebsk region in 2010–2014.

Keywords: Belarusian Dzvinia Region, Funeral Monuments of the Fourteenth–Eighteenth Centuries.

Сельскія пахавальныя помнікі XIV–XVIII стагоддзяў з’яўляюцца адносна маладаследаванай катэгорыяй археалагічных аб’ектаў. Шэраг пахаванняў гэтага перыяду мае каменныя надмагіллі. Асноўная іх частка звычайна схавана пад слоём дэру. Дакладная форма каменных канструкцый можа быць высветлена выключна ў ходзе археалагічных раскопак.

На працягу 2010–2014 гадоў у ходзе экспедыцый Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта намі праводзіліся раскопкі на шасці могільніках Беларускага Падзвіння: каля вёсак Доўгае і Івесь Глыбоцкага, Бірулі Докшыцкага, Жарнасекава і Клешыно Бешанковіцкага, Дубраўка Гарадоцкага раёнаў.

Апісанне даследаваных могільнікаў. На могільніку каля вёскі Доўгае даследавана 2 пахаванні, адно з якіх было пазначана суцэльнай каменнай вымасткай, а другое – каменнай абкладкай з крыжам. Выяўлены рэшткі труны і памінальнага інвентару, прадстаўленага фрагментамі керамічнага гаршка. На падставе гэтай знаходкі пахаванні датуецца XIV–XVI стагоддзямі (Чараўко, 2011).

На курганна-жальнічным могільніку каля вёскі Бірулі раскрыта 5 пахаванняў. Яны былі пазначаны каменнымі вымасткамі, у тым ліку з вялікімі валунамі ў нагах/галовах пахаванняў. У адным пахаванні знойдзены дзве кольцападобныя завушніцы з трыма стрыжнямі-прывескамі на кожнай. Да падвесак мацаваліся дадатковыя касцяныя і металічныя дэталі. Завушніцы маюць аналогіі ў прыбалтыйскіх матэрыялах і датуецца XIV – пачаткам XVI стагоддзя (Чараўко, 2012).

На могільніку каля вёскі Івесь раскрыта 23 пахаванні, пазначаныя каменнымі канструкцыямі ў выглядзе вымастак, абкладак, у тым ліку з вялікімі камянямі ў галовах/нагах. У шэрагу пахаванняў фіксаваліся рэшткі трун. У трох выпадках канструкцыю трун часткова ўдалося рэканструяваць. Труны былі зроблены з дошак, змацаваных каванымі цвікамі. Пахавальны інвентар меўся ў трох пахаваннях. У адным выпадку ён быў прадстаўлены чатырнаццацю бляшкамі ад жаночага галаўнога ўбору, выкананымі з сярэбранага сплаву ў тэхніцы ціснення. У другім выпадку ў пахаванні меўся вузкапласцінысты пярсцёнак з дваіным рыфленнем, выраблены з меднага сплаву. У трэцім выпадку пахавальны інвентар прадстаўлены дзвюма завушніцамі ў выглядзе пыталніка. Пры даследаванні могільніка сустракаліся фрагменты керамічнага начыння. Зыходзячы з выяўленых артэфактаў, можна меркаваць, што даследаваная частка могільніка функцыянавала ў XIV–XVI стагоддзях (Чараўко, 2014).

На могільніку каля вёскі Жарнасекава даследаваны курган з упускнымі пахаваннямі. Асноўнае пахаванне размешчана на гарызонце і мела інвентар, характэрны для крывіцкіх пахавальных помнікаў

XI–XII стагоддзяў: скроневае бронзалетападобнае кальцо, зонныя шматчасткавыя пацеркі і шчытковы пярсцёнак з завязанымі канцамі. Два ўпускныя пахаванні, пазначаныя каменнымі абкладкамі, датуецца паводле фрагментаў керамікі XVI–XVIII стагоддзяў. Адно ўпускное пахаванне датуецца XIX – пачаткам XX стагоддзя паводле папяровага галаўнога венчыка. Рэшткі трун выяўлены ў двух з трох упускных пахаванняў (Чараўко, 2015b).

На могільніку каля вёскі Клешчыно даследавана 5 пахаванняў, якія ўтрымлівалі парэшткі 9 людзей. Надмагіллі ўяўлялі земляны насып або каменную абкладку па перыметры з вялікімі камянямі ў галовах/нагах пахавання ці толькі вялікія валуны ў галовах/нагах пахаваных. У чатырох пахаваннях адзначана наяўнасць трун. Пахаванні, паводле керамічнага матэрыялу, датуецца XVI–XVIII стагоддзямі (Чараўко, 2015a).

На могільніку каля вёскі Дубраўка даследавана 15 пахаванняў, якія ўтрымлівалі парэшткі не менш чым 24 чалавек. Пахаванні былі размешчаны ў двух стратыграфічных гарызонтах, што ўказвае на выкарыстанне могілак для паўторных пахаванняў. Пахавальны інвентар прадстаўлены дзвюма засцежкамі і крыжыкам XVII–XVIII стагоддзяў, памінальны – шматлікімі фрагментамі керамікі. Побач з раскопам выяўлена манета 1776 года. Улічваючы значную колькасць пахаванняў на невялікай плошчы, размяшчэнне пахаванняў у двух гарызонтах, наяўнасць падпахаванняў, можна лічыць, што даследаваны фрагмент могілак функцыянаваў на працягу XVII–XVIII стагоддзяў (Черевко, 2015с).

Пахавальныя традыцыі і іх лакальныя асаблівасці. Абагульненне вынікаў археалагічнага даследавання пазначаных могільнікаў дазваляе казаць аб некаторых пахавальных традыцыях сельскага насельніцтва Беларускага Падзвіння, іх зменах на працягу XIV–XVIII стагоддзяў і аб лакальных асаблівасцях.

Цікавым з’яўляецца размяшчэнне грунтовых пахаванняў XIV–XVIII стагоддзяў адносна курганных насыпаў. На большасці даследаваных могільнікаў грунтовыя пахаванні размяшчаліся побач з больш раннімі курганнымі (выключэнне складае могільнік каля вёскі Клешчыно Бешанковіцкага раёна). Грунтовыя пахаванні пераважна ажыццяўляліся побач з курганнымі групамі ці ў міжкурганнай прасторы. Толькі ў асобных выпадках грунтовыя пахаванні даследаванага перыяду ўпускаліся ў курганныя насыпы.

У некаторых выпадках пахаванні (у асноўным жаночыя або дзіцячыя) мелі інвентар, аднак пераважная большасць пахаванняў – безынвентарная. Пахавальны інвентар прадстаўлены прадметамі, што не з’яўляюцца вузкім датуемым матэрыялам. Керамічны матэрыял (памінальны інвентар) таксама не дае вузкай даты.

Каменныя надмагіллі ўяўлялі суцэльныя вымасткі, абкладкі надмагільнага насыпу па перыметры і іх пераходныя варыяцыі. Галава і ногі пахавання маглі быць маркіраваны вялікімі камянямі. На прыкладзе могільнікаў каля вёсак Івесь і Доўгае прасочваецца варыятыўнасць у канструктыўных асаблівасцях каменных надмагільляў нават паміж суседнімі сінхроннымі пахаваннямі. Надмагіллі XVII–XVIII стагоддзяў (могільнікі каля вёсак Клешчыно і Жарнасекава) менш працаёмкія ў вырабе: памер камянёў меншы, а абкладкі пераважаюць над суцэльнымі выступамі.

Вывучэнне могільнікаў каля вёсак Дубраўка, Жарнасекава і Клешчыно паказвае наяўнасць лакальных пахавальных традыцый. На гэтых могільніках практыкаваліся падпахаванні ў існуючыя магілы. На могільніках каля вёсак Жарнасекава і Клешчыно ажыццяўляліся падпахаванні памерлых дзяцей. На могільніку каля вёскі Дубраўка сістэматычны характар мелі падпахаванні дарослых ва ўжо існуючыя магілы. Касцякі ніжняга яруса пахаванняў пераважна захаваліся ў анатамічна правільным парадку, а анатамічны парадак костак шкілетаў верхняга яруса пахаванняў парушаны. Каменныя надмагіллі лепш суадносяцца з пахаваннямі ніжняга яруса. Гэта сведчыць аб неаднаразовых падпахаваннях ва ўжо існуючыя магілы з наступным аднаўленнем каменных канструкцый.

Праслойкі пяску з залой і ўмацаваннямі вуголля на могільніку каля вёскі Дубраўка ўказваюць на развядзенне на магілах вогнішчаў, што з’яўляецца памінальнай традыцыяй.

Бібліяграфія

1. Чараўко, Віктар (2011). “Археалагічныя разведкі на грунтовым могільніку каля вёскі Доўгае Глыбоцкага раёна ў 2010 г.”, *Беларускае Падзвінне: вопыт, метадыка і вынікі палявых і міждысцыплінарных даследаванняў*. Наваполацк: ПДУ.

2. Чараўко, Віктар (2012). “Праблема датавання познесярэднявечных грунтовых пахаванняў на курганна-жальнічным могільніку каля вёскі Бірулі Докшыцкага раёна (па матэрыялах даследаванняў 2011 г.)”, *Полацкі музейны штогоднік*. Полацк: НПКМЗ.

3. Чараўко, Віктар (2014). “Археалагічныя раскопкі на могільніку каля вёскі Івесь Глыбоцкага раёна ў 2012 г.”, *Матэрыялы па археалогіі Беларусі*, 25: 382–389.

4. Чараўко, Віктар (2015a). “Археалагічнае вывучэнне грунтовых пахаванняў XVI–XVIII стагоддзяў на могільніку каля вёскі Клешчыно

Бешанковіцкага раёна ў 2013 г.”, *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки*, 9: 84–89.

5. Чараўко, Віктар (2015b). “Археалагічныя раскопкі на могільніку каля в. Жарнасекава Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці ў 2013 г.”, *История и культура на стыке эпох и цивилизаций*. Минск : Белнаучкнига.

6. Черевко, Виктор (2015c). *Археологические исследования на могильнике возле деревни Дубровка Городокского района*. На разглядзе ў Палявым камітэце Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.